

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

Кафедра політології

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ФІЛОСОФІЯ**

Ступінь бакалавра

Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка
016 Спеціальна освіта

Код та найменування спеціальності
Логопедія. Спеціальна психологія
Освітня програма

Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка
014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво)

Код та найменування спеціальності
Мистецтво. Музичний керівник дошкільних закладів
Освітня програма

Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка
014 Середня освіта (Українська мова та література)

Код та найменування спеціальності
Українська мова та література
Освітня програма

Галузь знань: 23 Соціальна робота
231 Соціальна робота

Код та найменування спеціальності
Соціальна робота
Освітня програма

Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки
053 Психологія

Код та найменування спеціальності
Психологія
Освітня програма

2019 – 2020 навчальний рік

Розробники: Шпачинський Ігор Леонідович, кандидат філософських наук, доцент кафедри політології, Куриленко Тетяна Василівна, викладач кафедри політології.

_____ (Шпачинський І.Л.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____ (Куриленко Т.В.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

Робочу програму затверджено на засіданні кафедри політології.
Протокол № _____ від « _____ » вересня 2019 року.

Завідувач кафедри політології _____ (Ніколаєнко Н.О.)
(підпис) (прізвище та ініціали)
« _____ » вересня 2019 р.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, освітньо-кваліфікаційний рівень (ступінь)	Характеристика навчальної дисципліни	
		<i>денна форма навчання</i>	
Кількість кредитів – 3	Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка 23 Соціальна робота 05 Соціальні та поведінкові науки	<u>Нормативна/ Варіативна</u>	
Індивідуальне науково-дослідне завдання – реферат, творче завдання, есе, тести.	<i>Спеціальність:</i> 016 Спеціальна освіта, Освітня програма: Логопедія. Спеціальна психологія 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво), ОП: Мистецтво. Музичний керівник дошкільних закладів; 23 Соціальна робота, ОП: Соціальна робота; 053 Психологія, ОП: Психологія; 014.01 Середня освіта (Українська мова та література), ОП: Українська мова та література	Семестр	
Загальна кількість годин - 90		3-й	
	Лекції		
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента - 4	Освітньо-кваліфікаційний ступінь: бакалавра	10	
		Практичні, семінарські	
		20	
		Лабораторні	
		-	-
		Самостійна робота	
		60	
Вид контролю: іспит			

Мова навчання – українська.

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить: для денної форми навчання – 90 год. : 30год. - ауд. заняття / 60год. - самост. роб. (33% / 67%).

2. Мета та завдання навчальної дисципліни та результати навчання

Програма дисципліни «Філософія» складена відповідно до вимог Міністерства освіти та науки. У програмі курсу простежується процес виникнення, еволюції й сучасного стану філософії. Особлива увага приділяється основним філософським вченням, творчості великих мислителів, ідеї та засоби мислення яких зіграли видатну роль в історії культури й цивілізації. Важливе місце приділяється вивченню проблем філософії, демонструються причини їхнього виникнення, спроби вирішення в історії філософії в різних культурах та історичних епохах.

2.1. Метою дисципліни є освоєння найбільш глибоких основ, сутності природних та соціальних процесів і явищ.

Філософія – наука про закономірності і тенденції функціонування і розвитку природи, суспільства і людського мислення. Курс філософії передбачає:

- вивчення найважливіших понять і принципів філософії й філософської аргументації;
- аналіз історичних форм філософії й розкриття загальних механізмів її розвитку;
- виявлення найбільш значимих соціальних та культурних феноменів, закономірностей й їхнє осмислення;
- формування розуміння проблем, які виникають перед індивідом, суспільством і державою;
- сприяння створенню цілісного системного подання про світ і місце людини в ньому;
- виявлення на рівні понятійного мислення зв'язку вічних проблем людини,
- розвиток здатності самостійного мислення, здатного вирішувати суспільні, індивідуальні й професійні проблеми на основі філософської традиції й з орієнтацією на особистісний зміст.

2.2. Завдання дисципліни спрямовані на:

- формування світоглядної орієнтації людини, розуміння особливої ролі філософії, поєднаної з багатовіковим досвідом критично-рефлексивного розмірковування над загальнолюдськими проблемами та життєвими орієнтаціями особистості;
- формування культури філософського мислення;
- допомогу студентам глибше осмислити дійсність у взаємозв'язку всіх її сторін, властивостей, зв'язків.
- орієнтування студентів на розуміння системи цінностей, необхідних для життєдіяльності людини в суспільстві;
- сприяння філософському аналізу протиріч в розвитку світу людини, що виникають в наш час та успадковані з минулого.

Передумови для вивчення дисципліни: умовою вивчення дисципліни є наявність у здобувача вищої освіти повної середньої освіти (володіння основами природничих та гуманітарних знань).

Навчальна дисципліна складається з 3-х кредитів.

2.3. Очікувані результати навчання.

Згідно з вимогами ОПП студент оволодіває такими *компетентностями*:

I. Загальнопредметні (ключові):

- виділяти основні типи філософського знання, особливості української філософії та актуальні проблеми філософії ХХІ століття.
- аналізувати та співставляти філософські доктрини, концепції;
- розуміти особливості пізнання природних і соціальних процесів; принципи та закони філософського мислення;
- аналізувати роль та значення суб'єктивних факторів та об'єктивних умов в функціонуванні та розвитку природи та суспільства;
- розуміти принципи взаємодії форм буття світу;
- вільно оперувати філософськими поняттями, висувати, обґрунтовувати ті чи інші судження, відділяти суттєве від другорядного, розкривати зв'язки між різноманітними явищами дійсності;
- використовувати аналітичний та синтетичний методи пізнання природних та соціальних явищ;
- розуміти сутність та проблеми розвитку сучасного інформаційного суспільства;
- оволодіти мистецтвом конструктивно-критичного аналізу, виявляти і аналізувати протиріччя реальної дійсності, розуміти об'єктивні причини її розвитку;
- виробляти, аргументувати та відстоювати власну світоглядну позицію;
- вміти відмовитися від застарілих догм та упереджених схем в мисленні та в практичній діяльності;
- творчо відноситися до філософських традицій та одночасно засвоювати досягнення світової філософської думки;
- здатністю використовувати, узагальнювати та аналізувати інформацію, ставити цілі і знаходити шляхи їх досягнення в умовах формування і розвитку інформаційного суспільства;
- володіння навичками публічної промови, письмового аргументованого викладу власної точки зору та прийомів ведення дискусії і полеміки, діалогу;
- здатністю працювати в колективі, нести відповідальність за підтримання партнерських, довірчих відносин;
- здатністю працювати з інформацією в глобальних комп'ютерних мережах;
- здатністю з повагою та дбайливо ставитися до історичної спадщини і культурних традицій, толерантно сприймати соціальні і культурні відмінності.

II. Фахові:

- здатністю усвідомлювати соціальну значущість своєї майбутньої професії, володіння високою мотивацією до виконання та вдосконалення своєї професійної діяльності;

- уміння й навички самоконтролю та самооцінки;
- вміння аналізувати суспільні процеси, механізми функціонування соціальних інститутів, визначаючи в них власне місце;
- проектувати стратегії свого життя з урахуванням інтересів і потреб різних соціальних груп, індивідумів, відповідно до соціальних норм і правил, наявних в сучасному українському суспільстві;
- робити свідомий вибір та застосовувати демократичні процедури при прийнятті індивідуальних і колективних рішень, враховуючи інтереси й потреби інших людей, представників певної спільноти, суспільства;
- опановувати моделі толерантної поведінки та стратегії конструктивної діяльності в умовах культурних, мовних, релігійних та інших відмінностей між народами, різноманітності світу й людської цивілізації;
- самостійно здобувати і використовувати в практичній діяльності нові знання та вміння, прагнути до саморозвитку;
- здатністю використовувати моральні норми в соціальній взаємодії та реалізації громадянської позиції і відповідальності;
- здатністю розуміти сутність і значення інформації в розвитку сучасного інформаційного суспільства, усвідомлювати небезпеки і загрози, що виникають у цьому процесі, дотримуватися основних вимог інформаційної безпеки, в тому числі захисту державної таємниці;
- здатністю до системного мислення;
- здатністю до критики й самокритики;
- володіння навичками дисциплінованості, організованості.

3. Програма навчальної дисципліни

Кредит 1 Історичний розвиток філософії

Тема 1 Філософія та світогляд. Предмет і проблематика філософії.

Тема 2 Історичні типи філософії. Особливості розвитку вітчизняної філософії.

Філософія Стародавнього світу. Філософія Середньовіччя та Відродження. Філософія Нового часу. Сучасна світова філософія: проблематика та тенденції розвитку. Специфіка та характерні риси української філософії.

Кредит 2 Онтологія. Гносеологія.

Тема 3 Філософське вчення про буття.

Тема 4 Філософія свідомості.

Тема 5 Філософія пізнання. Наукове пізнання.

Кредит 3. Філософська антропологія. Соціальна філософія.

Тема 6 Проблема людини в філософії.

Тема 7 Філософія суспільства.

Тема 8 Філософія культури.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	усьог о	у тому числі				
		л	П	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7
Кредит 1. Історичний розвиток філософії						
Тема 1. Філософія та світогляд. Предмет і проблематика філософії.	11	2	2			7
Тема 2. Історичні типи філософії. Особливості розвитку вітчизняної філософії.	19	2	6			11
Усього:	30	4	8			18
Кредит 2 Онтологія. Гносеологія.						
Тема 3. Філософське вчення про буття.	9	1	1			7
Тема 4. Філософія свідомості.	8	1	1			6
Тема 5. Філософія пізнання. Наукове пізнання.	11	2	2			7
Усього:	28	4	4			20
Кредит 3 Філософська антропологія. Соціальна філософія.						
Тема 6. Проблема людини в філософії.	10	1	2			7
Тема 7. Філософія суспільства.	10	1	2			7
Тема 8. Філософія культури.	12		4			8
Усього:	32	2	8			22

Усього годин:		90	10	20			60
Заочна форма навчання							
Назви кредитів і тем		Кількість годин					
		усього	у тому числі				
			л	п	лаб	кон	ср
1		2	3	4	5	6	7
Кредит 1.							

5. Теми лекційних занять (ДФН)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит I Історичний розвиток філософії		
	Тема 1. Філософія та світогляд. Предмет і проблематика філософії.	2
	Тема 2. Історичні типи філософії. Особливості розвитку вітчизняної філософії.	2
Кредит II Онтологія. Гносеологія.		
	Тема 3. Філософське вчення про буття.	1
	Тема 4. Філософія свідомості.	1
	Тема 5. Філософія пізнання. Наукове пізнання.	2
Кредит III Філософська антропологія. Соціальна філософія.		
	Тема 6. Проблема людини в філософії.	1
	Тема 7. Філософія суспільства.	1
	Тема 8. Філософія культури.	
Усього годин:		10

Заочна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин

6. Теми семінарських занять (ДФН)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит I Історичний розвиток філософії		
	Тема 1. Філософія та світогляд. Предмет і проблематика філософії.	2
	Тема 2. Історичні типи філософії. Особливості розвитку вітчизняної філософії.	6
Кредит II Онтологія. Гносеологія.		
	Тема 3. Філософське вчення про буття.	1
	Тема 4. Філософія свідомості.	1
	Тема 5. Філософія пізнання. Наукове пізнання.	2
Кредит III Філософська антропологія. Соціальна філософія.		
	Тема 6. Проблема людини в філософії.	2
	Тема 7. Філософія суспільства.	2
	Тема 8. Філософія культури.	4
Усього годин:		20

Заочна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин

8. Самостійна робота (ДФН)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит I Історичний розвиток філософії		
	Тема 1. Філософія та світогляд. Предмет і проблематика філософії.	7
	Тема 2. Історичні типи філософії. Особливості розвитку вітчизняної філософії.	11
Кредит II Онтологія. Гносеологія.		
	Тема 3. Філософське вчення про буття.	7
	Тема 4. Філософія свідомості.	6
	Тема 5. Філософія пізнання. Наукове пізнання.	7
Кредит III Філософська антропологія. Соціальна філософія.		

	Тема 6. Проблема людини в філософії.	7
	Тема 7. Філософія суспільства.	7
	Тема 8. Філософія культури.	8
	Усього годин:	60

9. Індивідуальне навчально-дослідне завдання

Індивідуальне науково-дослідне завдання передбачає підготовку доповіді з висвітленням найважливіших понять і принципів філософії, з аналізом історичних форм філософії й розкриття загальних механізмів її розвитку. Доповідь має бути спрямована на виявлення найбільш значимих соціальних та культурних феноменів та закономірностей їхнього розвитку, на розкриття вічних проблем людського існування, цінностей та ідеалів.

Підготовка та захист контрольної роботи. Основне завдання цього виду діяльності – навчити студентів логіці викладення матеріалу та культурі мовлення; використанню різних способів аргументації для підкріплення своєї відповіді; використанню основної та додаткової літератури, творчому її опрацюванню; умінню робити порівняння, співставлення та висновки, вмінню давати вичерпні відповіді на поставлені запитання.

Загальні вимоги до виконання індивідуального завдання:

- повнота та систематизованість матеріалу;
- акуратність в оформленні письмової роботи;
- використання інформаційних технологій та комп'ютерної техніки.

10. Форми роботи та критерії оцінювання

Рейтинговий контроль знань студентів здійснюється за 100-бальною шкалою:

Шкала оцінювання: національна та ECTS

ОЦІНКА ECTS	СУМА БАЛІВ	ОЦІНКА ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ	
		екзамен	залік
A	90-100	5 (відмінно)	5/відм./зараховано
B	80-89	4 (добре)	4/добре/ зараховано
C	65-79		
D	55-64	3 (задовільно)	3/задов./ зараховано
E	50-54		
FX	35-49	2 (незадовільно)	Не зараховано

Форми поточного та підсумкового контролю. Комплексна діагностика знань, умінь і навичок студентів із дисципліни здійснюється на основі результатів проведення поточного й підсумкового контролю знань (КР). Поточне оцінювання (індивідуальне, групове і фронтальне опитування, самостійна робота, самоконтроль). Завданням поточного контролю є систематична перевірка розуміння та засвоєння програмового матеріалу, виконання практичних, лабораторних робіт, уміння самостійно опрацьовувати тексти, складання конспекту рекомендованої літератури, написання і захист реферату, здатності публічно чи письмово представляти певний матеріал.

Завданням підсумкового контролю (КР, іспит) є перевірка глибини засвоєння студентом програмового матеріалу кредиту.

Критерії оцінювання відповідей на практичних заняттях:

Студенту виставляється відмінно: студент вільно володіє навчальним матеріалом на підставі вивченої основної та додаткової літератури, аргументовано висловлює свої думки, проявляє творчий підхід до виконання індивідуальних та колективних завдань при самостійній роботі.

Студенту виставляється дуже добре: студент вільно володіє навчальним матеріалом на підставі вивченої основної літератури, аргументовано висловлює свої думки, творчо підходить до виконання індивідуальних завдань.

Студенту виставляється добре: студент володіє певним обсягом навчального матеріалу, здатний його аналізувати, але не має достатніх знань та вмінь для формування висновків, допускає несуттєві неточності.

Студенту виставляється достатньо: студент володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні або володіє частиною матеріалу, уміє використовувати знання в стандартних ситуаціях.

Студенту виставляється мінімальний задовільно: студент володіє навчальним матеріалом поверхово й фрагментарно.

Оцінка за виконання індивідуального науково-дослідного завдання, завдань самостійної роботи виставляється з урахуванням таких параметрів:

Кількість балів у кінці семестру повинна складати від 150 до 300 балів (за Зкредити), Це - сума балів за виконання усіх завдань.

Відповідний розподіл балів, які отримують студенти за 3 кредити.

Поточне тестування та самостійна робота								Контрольна робота	Іспит	Накопичувальні бали/ Сума
Кредит 1		Кредит 2			Кредит 3					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8			
15	20	15	10	15	15	15	15	30x2/60	120	300

11. Засоби діагностики

Засобами діагностики та методами демонстрування результатів навчання є: завдання до практичних занять, завдання для самостійної та індивідуальної роботи (зокрема есе, реферати), презентації результатів досліджень, тестові завдання, контрольні роботи.

12. Методи навчання

Усний виклад матеріалу: наукова розповідь, спрямована на аналіз фактичного матеріалу; пояснення – вербальний метод навчання, за допомогою якого розкривається сутність певного явища, закону, процесу; проблемне навчання, робота з підручником та додатковими джерелами, спостереження над усним мовленням, порівняльний аналіз, ілюстрація – метод навчання, який передбачає показ предметів і процесів у їх символічному зображенні (малюнки, схеми, графіки та ін.).

13. Рекомендована література Базова

1. Алексеев П. В., Панин А. В. Философия. Учебник. - М., 2009.
2. Андрущенко В. П. Соціальна філософія. Історія, теорія, методологія: Підручник для вищих навч. закл. - К., 2006.
3. Антологія світової філософії. Збірка філософських текстів. - К., 1992.
4. Вандишев В. М. Філософія. Екскурс в історію вчень та понять. - К., 2005.
5. Вілков В. Ю., Салтовський О. І. Людина та світ. - К., 2004.
6. Горський В. С. Історія української філософії. Курс лекцій. - К., 2003.
7. Ильенков Э. В. Философия и культура. - М., 1991.
8. Історія української філософії: Підручник. - К., 2008.
9. Історія філософії України: хрестоматія: навч. посіб. / упоряд. : М. Ф. Тарасенко, М. Ю. Русин, А. К. Бичко та ін. - К., 1993.
10. Канке В. А. Философия: исторический и систематический курс. - М., 2005.
11. Кримський С. Про софійність, правду, смисли людського буття: Збірник науково- публіц. і філософських статей. - К., 2010.
12. Нестеренко В. Г. Вступ до філософії: онтологія людини. - К., 1995.
13. Мамардашвили М. Как я понимаю философию. - М., 1990.
14. Осічнюк Ю. В. Філософія. Підручник. - К., 2009.
15. Подольська Є. А. Філософія. Підручник. - К., 2009.
16. Причепій Є. Філософія: Підручник. - К., 2007.
17. Философия. Учебник для вузов / под ред. В. П. Кохановского - Р-н-Д., 2010.
18. Философия. Учение о бытии, познании и ценностях человеческого существования. / Под общ. ред. В. Г. Кузнецова - М., 2008.
19. Философия. Учебное пособие / Под общ. Ред. М. Н. Росенко - СПб., 2007.
20. Философия: онтология, гносеология, философская антропология, социальная философия. / Под общ. ред. Е. С. Логовой - Мн., 2004.
21. Философия: Учебник для вузов / Под общ. ред. В. В. Миронова - М., 2009.
22. Философия: Учебник для нефилологических вузов / Под ред. О. А. Митрошенкова – М., 2007.
23. Філософія. Курс лекцій: Навч. посібник. (В. Г. Табачковський, та ін.) - К., 2010.
24. Філософія: світ людини. Курс лекцій: Навч. посібн. / В. Г. Табачковський, М. О. Булатов, М. В. Хамітов та ін. - К., 2004.
25. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн. - К., 2005.
26. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / за ред. акад. НАН України Л. В. Губерського. - К., 2009.
27. Філософія: Хрестоматія: навч. посіб. для бакалаврів фізико-математичних та природничих спеціальностей / Загальна ред. докт. філософ. н., проф. Добронравова. В 2-х т. - К., 2010.

28. Філософія як історія філософії.: Підручник / За заг. Ред. Ярошовця В.І. - К., 2010.
29. Хамітов Н. Історія філософії. Проблема людини та її меж: Навч. посіб. - К., 2006.
30. Ящук Т. Філософія історії. Курс лекцій. Навчальний посібник. - К., 2004.

Допоміжна

1. Булатов М.О. Філософський словник. – К.:Стилос, 2009. – 575 с.
2. Всемирная энциклопедия: Философия /Глав.науч.ред. А.А.Грицанов. – М.: АСТ, Мн.: Харвест, Современный литератор, 2011. – 1314 с.
3. Історія філософії : словник / за заг.ред. д-ра філос. наук, проф. В. І. Ярошовця. - К. : Знання України, 2012. - 1087 с.
4. Європейський словник філософії. Лексикон неперекладностей / Ред. Барбара Кассен. - К., 2009. - Т. 1. - 576 с.
5. Європейський словник філософії: Лексикон неперекладностей / Ред. Барбара Кассен. - К., 2010. - Т. 2. - 488 с.
6. Історія філософії. Словник / Заг. ред. В.І. Ярошовця. - К., 2005. - 1200 с.
7. Кондрашов В.А. Новейший философский словарь. – Р н/Д: 2005. – 300с.
8. Словарь философских терминов. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 301с.
9. Філософія XX-XXI століть: імена: біограф. словник / уклад. Ю. В.Омельченко. - К. : Фенікс, 2011. - 211 с.
10. Філософія: ідеї, ідеології, персоналії: Ілюстрований енциклопедичний довідник / Укл. Ю.В. Омельченко. - К., 2009. - 296 с.
11. Философский энциклопедический словарь. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 576 с.
12. Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис, 2008. – 748 с.
13. Філософський словник соціальних термінів / ред. кол.:В.П.Андрущенко та ін. – Х.: Р.И.Ф., 2005. – 672 с.
14. Философская энциклопедия / Ред.-сост. Е.Ф. Губский - М., 2004. - 541 с.
15. Философский энциклопедический словарь / Под ред. А.А.Ивина - М., 2004.
16. Філософський енциклопедичний словник /Ред.В.І. Шинкарук та ін. - К., 2002.
17. Філософський словник соціальних термінів. / Ред. рада Андрущенко В.П., Губерський Л.В., Кремень В.Г. та ін. . - К., 2005. - 672 с.
18. Познавательная энциклопедия. Серия: "Личности 20 века". BornToKill Multimedia, 2001.
19. Познавательная энциклопедия. Серия: "Психология". BornToKillMultimedia, 2001.
20. Познавательная энциклопедия. Серия: «Путь к себе». BornToKill Multimedia, 2001.
21. Энциклопедический словарь «Китайская философия». ООО «Программа 2000», DELTA-ММ Corp., 2002.

14. Інформаційні ресурси

Інтернет-бібліотеки філософської літератури

1. <http://www.universalinternetlibrary.ru/book/15952/ogl.shtml>
2. <http://ellib.org.ua/books/files/culture/ukrinterncul/p14.html>
3. <http://uchebnikfree.com/page/istkulturi/ist/ist-7--idz-ax237.html>
4. <http://psylib.org.ua/books/holto01/index.htm>
5. http://psylib.ukrweb.net/books/_franv02.htm
6. http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Relig/Rubak/04.php
7. <http://velikanov.ru/philosophy/default.asp#pe> Історія філософії. Енциклопедія.
8. <http://textbooks.net.ua/content/view/5227/45/>
9. <http://darkelly.info/filosofiya/54-pershodzherela.html?start=4>
10. <http://philosophy.allru.net/pervo.html> Золотая философия
11. http://dumka.ho.ua/books_kf.htm
12. <http://www.philosophy.ua/ua/library/books/dictionary-2/>
13. <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi->
14. <http://www.uct.kiev.ua/~sofi/>
15. <http://www.synergetics.org.ua/>
16. <http://elenakosilova.narod.ru/l.html>